

Ольховська М.М.
аспірант 3-го року навчання
Академії адвокатури України,
адвокат

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД СКАРГИ СТОРОНИ ЗАХИСТУ НА РІШЕННЯ, ДІЇ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Проблемні питання розгляду й вирішення скарг суддею в досудовому провадженні були об'єктом дослідження І. В. Гловюк, І. Р. Дочія, О. В. Калиновського, Т. В. Каткова, Л. М. Кирія, М. О. Колоколова, Н. С. Куришевої, І. Л. Махоркіна, П. С. Морозова, О. В. Носкова, О. М. Рижих, В. В. Сідорова, Ю. В. Скрипіна, О. С. Ткачука, Л. В. Черечукіна, В. І. Чорнобука, О. Г. Шила, Н. П. Сизої, О. Г. Яновської. Ми вважаємо, що, на відміну від процедури розгляду скарги, поданої стороною захисту на рішення, дії чи бездіяльність процесуальних осіб прокурору, уповноваженому здійснювати процесуальне керівництво, прокурору вищого рівня, порядок судового розгляду слідчим суддею відповідної скарги певною мірою врегульований нормами Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Проте, як показує аналіз проведеної судової практики, ряд важливих процесуальних питань залишаються невирішеними і вкрай проблемними, що призводить до зростання негативної тенденції порушення прав підозрюваного як скаржника. В зв'язку з цим, на наш погляд, доцільно провести глибокий науковий аналіз законодавчого врегулювання стадії судового розгляду скарги, поданої стороною захисту на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування.

На підставі того, що ст. 304 КПК України встановлює чітке строкове обмеження для подання скарги слідчому судді на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, а також закріплює право скаржника в межах цього строку на повторне звернення до слідчого судді в разі повернення скарги, то у вказаній статті, на нашу думку, важливо закріпити, що питання щодо відкриття провадження за скаргою розглядається слідчим суддею в день надходження скарги шляхом винесення відповідної ухвали, копії якої невідкладно направляються скаржнику та процесуальній особі, рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржується. Це, по – перше, зможе надати скаржнику процесуальну можливість реалізувати своє право на повторне звернення зі скаргою без пропускання процесуальних строків, по – друге, невідкладне направлення ухвали про відкриття провадження за скаргою особі, рішення, дія чи бездіяльність якої є предметом оскарження, може бути підставою для реалізації слідчим, прокурором права на самостійне скасування рішення, припинення дії чи бездіяльності, яка оскаржується, що тягне за собою закриття провадження за скаргою відповідно до ч. 2 ст. 305 КПК України. На наш погляд, за таких обставин підозрюваний зможе в найкоротший строк відновити порушені права та захистити свої інтереси.

Варто підкреслити, що досить проблемним залишається питання відводу слідчому судді. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) в листі від 16.06.2016р. N 223-1650/0/4-16 «Щодо окремих питань здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю в кримінальному провадженні» надав з цього приводу наступні роз'яснення: «У разі заявлення слідчому судді відводу з підстав, передбачених ст. ст. 75, 76 КПК України, його розглядає інший суддя цього ж суду у порядку, встановленому в ст. 81 КПК України. Заявлення відводів судді, який розглядає відвід слідчому судді, а отже, не здійснює повноваження судді (слідчого судді) у даному кримінальному провадженні, а лише перевіряє наявність підстав, що виключають участь слідчого судді у кримінальному провадженні, КПК України не передбачено. Заявлення такому судді відводів можна розцінювати як зловживання правом на відвід з метою затягування кримінального провадження та, діючи відповідно до ч. 4 ст. 81 КПК України, залишати такі заяви без розгляду». На нашу думку, така позиція ВССУ суперечить ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якою кожному гарантується право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого

кримінального обвинувачення, що пред'являється особі. Гарантією, що закріплена п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є незалежність та безсторонність судової влади. Слід зазначити, що Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) у багатьох справах було визначено принципи, за якими суд можна визначити як безсторонній. Зокрема, у справі „Pullar v. United Kingdom” ЄСПЛ вказав, що судова практика передбачає два критерії для встановлення безсторонності суду в сенсі п. 1 ст. 6 Конвенції. По-перше, потрібно встановити, що суд був суб'єктивно безсторонній, тобто жоден із його членів відкрито не проявляв упередженість та особисту зацікавленість. Особиста безсторонність презюмується доти, доки не буде доведено інше. По-друге, суд повинен бути об'єктивно безсторонній, тобто передбачається існування достатніх гарантій, щоб виключити будь-які сумніви щодо цього (Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/7474>).

Аналізуючи ч. 1 ст. 305 КПК України, відповідно до якої подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування не зупиняє виконання рішення чи дію слідчого, прокурора, ми дійшли висновку, що зазначена правова норма значно знижує ефективність судового контролю під час досудового розслідування. З цього приводу, необхідно внести відповідні зміни до діючого законодавства, закріпивши право скажника звернутись із клопотанням до слідчого судді про зобов'язання слідчого, прокурора зупинити виконання оскаржуваного рішення чи припинення дії до винесення судового рішення за скаргою. На наш погляд, запропоновані нововведення забезпечили б додержання під час досудового розслідування таких засад кримінального провадження, як забезпечення права на захист, змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

Провівши науковий аналіз ст. 306 КПК України, ми дійшли висновків, що зміст вказаної правової норми є суперечливим і, по суті, не встановлює чіткого порядку судового розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування. Зокрема, ч. 3 ст. 306 КПК України передбачено, що розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги. Отже, зазначена правова норма, визнаючи обов'язковою участь слідчого, прокурора, одночасно дає право слідчому судді проводити розгляд скарги без їх участі. На наш погляд, вказані протиріччя не можуть мати місце в кримінальних процесуальних нормах, тому що в такому випадку їх юридичне тлумачення є неоднозначним і припускає подвійне значення. Ми погоджуємося із науковою думкою, що право здатне встановлювати певні орієнтири лише у тому випадку, коли воно саме є ясним і зрозумілим. Звідси – вимога семантичної однозначності правових норм: вони повинні чітко визначати, які особи та в яких ситуаціях підлягають правовій відповідальності, а також чітко вказувати на правові наслідки певного діяння - ідеал „виваженості” права (Хворостянкін А. В. Дефініції в законодавчих текстах: питання теорії: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/6669>).

Слід зауважити, що законодавець не врегулював процесуальне питання щодо права скажника не підтримувати подану скаргу чи його права звернення із заявою про залишення скарги без розгляду. Як ст. 307 КПК України зокрема, так і гл. 26 КПК України в цілому не містять визначення процесуальних повноважень слідчого судді в зазначених випадках. В розумінні ч. 3 ст. 306 КПК України, слідчий суддя позбавлений права розглядати подану скаргу на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора без участі скажника, його захисника чи представника, навіть якщо від останнього надійшло відповідне клопотання. При цьому чинний КПК України також не встановлює перелік заходів забезпечення кримінального провадження, які може застосувати слідчий суддя до скажника в разі неявки останнього на судові засідання без поважних причин. Зазначені прогалини чинного кримінального процесуального законодавства ускладнюють процесуальну можливість проведення судового розгляду скарг та винесення слідчими суддями відповідних рішень.

Як встановлено, слідчий суддя, розглядаючи скаргу сторони захисту на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, виконує функцію судового контролю за досудовим

розслідуванням, основною метою якого є відновлення порушених прав та свобод підозрюваного або запобігання таким порушенням. При цьому КПК України не врегулював питання порядку та строків виконання ухвал слідчого судді, що призводить до зниження процесуальної ефективності судового контролю як інструменту захисту. В зв'язку з цим, на нашу думку, необхідно розширити положення ст. 307 КПК України, закріпивши, що ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, прокурора підлягає негайному виконанню з моменту набрання нею законної сили. Також вкрай важливо покласти на слідчого суддю обов'язок видати скаржнику копію повного тексту ухвали в день її винесення. В разі судового розгляду скарги без участі особи, рішення, дії чи бездіяльність якої оскаржується, копія повного тексту відповідної ухвали в день її винесення має бути направлена такій особі. Запропоновані зміни до законодавства дозволять запобігти бездіяльності процесуальних осіб щодо виконання ухвали слідчого судді.

Проаналізувавши нормативно – правове врегулювання судового розгляду скарг під час досудового розслідування, ми дійшли висновків, що КПК України закріпив дієвий механізм судового контролю щодо досудового розслідування кримінального провадження. Проте, істотні недоліки та суттєві прогалини чинного законодавства призводять до неоднакової судової практики, знижують ефективність судового контролю, ускладнюють прийняття судових рішень за поданими скаргами. Виявлені обмеження сторони захисту в реалізації права на оскарження в судовому порядку рішень, дій чи бездіяльності процесуальних осіб під час досудового розслідування кримінального провадження порушують положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, суперечать правовим висновкам ЄСПЛ. Ми вважаємо, що закріплений КПК України порядок судового розгляду скарг під час досудового розслідування потребує не докорінних змін, а вимагає більш розширеного і чіткого викладення, деталізації процесуальних правових норм, які регулюють дану процедуру, з метою виключення їх неоднозначного тлумачення.

Питомець А.В.

аспірант 1-го року навчання

*кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Нажаль, серед законодавчих актів, що регламентують діяльність адвоката немає закону, який чітко регулює організаційно-правові основи діяльності адвоката на досудовому слідстві. З'ясування порядку участі адвоката на досудовому слідстві можливо лише завдяки комплексному аналізу Конституції України, нового Кримінального процесуального кодексу та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Прийняття нового КПК реформувало правовий статус адвоката. В досудовому розслідуванні посилено принцип змагальності, значно зменшився обсяг владно-розпорядчих повноважень прокурора і розширено права адвоката.

Участь адвоката на перших етапах кримінального провадження – є серйозною процесуальною гарантією прав підозрюваного, обвинуваченого.

Досудове розслідування за новим КПК розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і не передбачає права на оскарження реєстрації кримінальної справи. Проте можна ініціювати припинення кримінального провадження і ця місія покладається на адвоката. Загалом, логіка нового КПК підштовхує захисника, підозрюваного, обвинуваченого до вирішення проблем захисту безпосередньо у суді. Таким чином, будь-яка особа може бути піддана кримінальному переслідуванню без можливості його оскаржити у суді на стадії досудового слідства, якщо не вдасться довести правомірність оскарження в порядку ст. 303 КПК. Для того щоб "розправитись" з людиною, знищити її бізнес, нейтралізувати перед виборами, досить включити процедуру кримінального переслідування. І новий КПК цю можливість надає, знявши такий запобіжник, як оскарження порушення кримінальної справи. Відповідно до ч.2 ст.283 КПК прокурор зобов'язаний у найкоротший